

С Т А Н О В И Щ Е

по конкурса за заемане на академичната длъжност „професор” област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология (старобългарска книжнина и химнология), обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ и обнародван в ДВ, бр. 7 от 24.01. 2014 г.

1. Данни за конкурса

В конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“, област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология (старобългарска книжнина и химнология), обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ за нуждите на катедра „Библеистика“ към БФ, обнародван в ДВ, бр. 28 от 19.ІІІ. 2013 г., документи са подадени само от един кандидат: доц. д-р Мария Атанасова Йовчева. По процедурата на конкурса не са допуснати никакви нарушения.

2. Данни за кандидата

Мария Йовчева завършва висше образование през 1981 г. в СУ „Св. Климент Охридски“, специалност *Българска филология*. През 1987–1990 г. е редовна аспирантка в Института по български език при БАН с научен ръководител проф. дфн Екатерина Дограмаджиева; 1990–1993 г. – н.с. ІІІ ст. в Института за български език при БАН; 1994–2002 г. е н.с. ІІІ ст. в Кирило-Методиевския научен център при БАН; през 1999 г. придобива образователната и научна степен „доктор“ след защитата на дисертационен труд на тема *„Солунският октоих – среднобългарски паметник от края на ХІІІ в.“*; през 2002 г. се хабилитира като н.с. ІІ ст. в КМНЦ при БАН и работи там до 2009; 2009–2012 ст.н.с. ІІ ст. (=доцент) в Института за литература към БАН в Направление за стара българска литература; от март 2012 е редовен преподавател в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, където преподава *Църковнославянски език, Старобългарска книжнина и Химнология*.

3. Описание на научните трудове

Доц. д-р Мария Йовчева неоправдано дълго е отлагала решението си да участва в конкурс за присъждането ѝ на академическата длъжност „професор“. Публикациите, с които участва в конкурса, по количество, по научна значимост, по иновативност и по оценка на учените значително надхвърлят нормативните изисквания по ЗРАСРБ за присъждането на академичната длъжност „професор“. Цялостната ѝ продукция включва 6 книги (две авторски монографии и четири книги, в които е съавтор с обособено участие); 69 студии и статии; 14 рецензии и персоналии; 10 енциклопедични статии; 7 обзора; 1 обзорна лекция; 6 електронни публикации; съставителска и редакторска работа в 2 научни сборника и в две книги. Публикациите, с които участва в конкурса, са от периода 2002–2014, т.е. от хабилитацията ѝ до днес. Включват 3 книги: монографията *Старобългарският служебен миней* (2014), *История на българската средновековна литература* (2009) (авторски колектив) и *Книга на пророк Иезекиил с тълкования* (2003) (в съавторство с Л. Тасева)¹; 46 статии и студии; 9 рецензии и персоналии; 10 енциклопедични статии и два обзора; в електронна версия са публикувани лекции и 6 статии в съавторство; редактирство и съставителство на 4 сборника и една книга.

Мария Йовчева е учен с широк научен профил, интересите ѝ са в различни области и направления, научните ѝ занимания са многопосочни, проблемите, по които работи, са разностранни. Област на нейната научна квалификация са химнология, средновековна литургическа книжнина, кирилометодиевистика, библеистика, средновековна българска литература и книжнина, преводачески школи в Средновековна България, история на българския език. Без да е пресилено, изследванията ѝ във всяка от тези области са толкова задълбочени и приноси, че спокойно могат да бъдат считани за емблематични за учения славист Мария Йовчева. Несъмнен

---

¹ В документацията авторските части на М. Йовчева в тези две книги са описано подробно и коректно.

показател за постиженията и за научните приноси на учения е неговият авторитет в научните среди у нас и в чужбина. Работите на Мария Йовчева са многократно цитирани в научни разработки: броят цитирания на нейни публикации в работите на български и чуждестранни слависти надхвърля 1000. Нейните изследвания получават висока оценка от авторитетни учени в рецензии, публикувани в периодични издания у нас и в чужбина.

Мария Йовчева е взела участие с доклади в 47 международни научни форума (конгреси, симпозиуми и конференции), 24 пъти – в национални, неведнъж е участвала в организирането на научни конференции у нас. От 1990 до 2014 г. е била участник в 14 научни проекта.

4. Научни приноси

Израстването на Мария Йовчева като учен с международен авторитет и със значими научни постижения се дължи освен на удивителната ѝ работоспособност се дължи преди всичко на личностните ѝ качества: задълбочено концептуално мислене, използването на интердисциплинарен подход и на собствена методология в научните разработки, скрупульозност при събирането, систематизирането и анализирането на фактите, широка библиографската осведоменост, критично отношение към утвърдени и наложени в славистиката тези, умение да изгражда стройна структура и композиция на работите си. Лично аз високо ценя нейния великолепен научен стил и богатия ѝ език, което прави текстовете на научните ѝ разработки четивни – качество, което говори за таланта ѝ да пише. Ще изтъкна накратко научните ѝ приноси в различни направления, отразени в публикациите ѝ след хабилитацията ѝ през 2002 г. Проучванията на М. Йовчева върху старобългарската песенна поезия ѝ отреждат място сред водещите учени в областта на химнографията у нас и в чужбина. Тя е автор на частта за историята на средновековната българска химнография в ИБСЛ и разработката ѝ е нетрадиционна. Работата по нея е предшествана от

множество публикации по различни проблеми, свързани развитието на химнографията през периодите IX–X, XIII, XIV и докъм края на XVII век.: № 2, 5, 7, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 51, 55, 39. В тези разработки се проявяват познанията ѝ в различни научни области: текстология, лингвистика, литературна теория, поетика на текста, литургика, богословие, история на културата. Развитието на славянската химнографска книжнина е представено чрез текстологично изследване на голям брой български, сръбски и древноруски източници, но най-ценното в случая е изолирането на критериите, по които се извършва обща типологизация на различните видове химнографски сборници (№ 2, 6, 24, 31, 50). М. Йовчева изследва историята на текста на няколко преводни служби въз основа на лингвистичната текстология (№ 10, 43, 69, 72 и 74). Показателни за качествата ѝ на изследовател са статиите, в които чрез анализ на поетиката на химнографски творби и чрез изследване на византийските модели се уточнява предполагаемо авторство, стига се до атрибуция на анонимни творби, очертават се особеностите на акростиха и функцията му в старобългарските химнографски съчинения (№ 12, 25, 37). Особено приноси са откритите от нея оригинални старобългарски творби, дело на Кирило-Методиеви ученици, както и проследяването на тяхната история и трансмисия в българска, сръбска и руска среда (№ 1, 2, 3). В работите на М. Йовчева изследването на богослужебната литература е поставено на нова основа и това довежда до резултати, свързани с очертаването на основните белези на старобългарската литургическа книжнина от края на IX–X век, с формулирането на основните принципи на развитие на южнославянската и източнославянската литургическа книжнина (№ 31). Специално място е отделено на ролята на литургическите реформи и отражението им върху развитието на литургическата книжнина. По нов начин се преосмисля същността на Атонската редакция и се извеждат принципите на редактиране и езиковите

образци на светогорските книжовници (№ 7, 14, 17). Проучванията върху преводната литература и преводаческите школи заема значителна част от публикациите ѝ, но приносното в тях е новият ракурс, от който се разглеждат на пръв поглед традиционни за славистиката проблеми, което довежда и до нови, добре подкрепени и доказани становища. Работата с химнографските текстове предполага и работа по проблеми, свързани с историята на християнския календар и с агиологията. И тук новото и приносното в публикациите на М. Йовчева е много. Тя разработва много и различни проблеми: за сложната същност на старобългарския празничен календар, за западните паметни и пътищата за проникването и разпространението им в славянска среда, за изучаването на култовете от стария балкански светителски състав, за историята на паметите в *Октоиха*, за историята на празника на св. Георги, за владетелските култове и пр. (№ 1, 3, 5, 10, 13, 15, 16, 19, 23, 34, 35, 37, 38, 43, 46). Някои от статиите от това направление са критични и доказват несъстоятелност на стари тези и становища.

Мария Йовчева работи върху цялостното текстово проучване на средновековна традиция на славянския превод на *Книга на пророк Йезекиил*. В съавторство с Л. Тасева е издаден тълковният превод на текста, извършен в Преславския книжовен кръг. Самостоятелно е издала и славянския текст на службата за св. *Аполинарий Равенски* (№ 1), за *първомъченик Стефан и св. Стефан I папа Римски* (№ 3), за св. *Вит* (№ 37), за св. *Георги* (№ 35); *компилиран претис на канона за арх. Михаил* (№ 33); билингвално издание на *съботния канон за пророците и мъчениците за 5-и глас* (№ 26); *Житието на св. Александър Римски* (№ 32).

Монографичното изследване *Старобългарският служебен миней*, София, 2014, 348 с., е най-новият труд на Мария Йовчева, посветен на важни проблеми, свързани с възникването и развитието на славянските служебни миней до XIV в. Въз основа на собствените си проучвания върху

Минея, както и след критичен преглед на научни изследвания на други автори по темата, в първа глава М. Йовчева очертава комплекс от лексикални, морфологични и синтактични показатели, въз основа на които да се отдели архаичното ядро от по-късните редакции в химнографските сборници. Във втора глава е разгледана лексикалната вариативност като локализираща и датираща възникването на *Минея*. Въвежда се корпус от лексикални разночетения, характерни за служебните минеи, изтъква се тяхната стилистическа и риторическа страна. Разглеждат се начините за предаване на старобългарски език на цитатите, формулите и реминисценциите като носители на библейската образност в химнографията. Много сериозен принос е тази част от изследването, в която се доказва нехомогенният характер на декемврийския минеен корпус, отхвърлят се убедително моравската и източнославянската хипотеза и се обосновава мнението за появата на книгата в старобългарска среда. В трета глава в центъра на проучването се поставя кодекс Соф. 199 от РНБ (XII–XIII век), останал извън вниманието на изследвачите. След текстологичния анализ на календара, състава на службите и лингвотекстологичните особености с цел да бъде локализиран и датиран неговият протограф, М. Йовчева го определя като представител на старобългарските служебни минеи. Убедително се изтъква несъмненото му значение за възстановяването на старобългарския минеен корпус. Разглежда се необходимостта за реконструиране на част от комплекта служебни минеи (месеците декември, април и май). В четвърта глава е отредено място и на откритите оригинални старобългарски творби на Кирило-Методиевите ученици, като се проследява писмената им история в българска, сръбска и руска среда, анализират се литургическите, литературните и културно-историческите предпоставки за запазването или отпадането им. Списъкът на източниците, използвани в изследването, е респектиращ, приложената в края библиографа свидетелства за начетеност

и познаване на литературата по основните проблеми в монографията. Езикът, на който е написана, е безупречен, текстът се чете и възприема с лекота, стилът е ясен и точен. Изводите реално отразяват постигнатото в разработката. Като имам предвид научната ерудираност, новаторската методология и комплексния подход в работа, бих препоръчала на Мария Йовчева в бъдеще да продължи работата по реконструирането на първоначалния старобългарски корпус на служебните минеи – задача, предполагаща продължителна и трудоемка работа.

5. Преподавателска дейност

Един от задължителните компоненти от изискванията в конкурса за „професор“ е преподавателската дейност на кандидата. Мария Йовчева има достатъчно дълъг и сериозен преподавателски опит, лекционните курсове, които чете в БФ на Софийския университет и във ФФ на Пловдивския университет, са на високо научно равнище.

7. Заключение:

Като имам предвид изключителната научна стойност и приносния характер на славистичните разработки, нейната отлична преподавателска работа и активната ѝ проектно-изследователска дейност, убедено предлагам на уважаемите членове на научното жури и на Научния съвет на БФ при СУ „Св. Климент Охридски“ на доц. д-р Мария Атанасова Йовчева да бъде присъдена академичната длъжност „професор“.

29.05.2014

гр. София

проф. д-р Мария Спасова

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“